

СЕКЦІЯ XX. ЖУРНАЛІСТИКА, МЕДІА ТА СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСТВА ТА ЙОГО РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ В МЕДІА

Василенко Кароліна Сергіївна

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка; Україна

Башманівський Валерій Іванович

кандидат філологічних наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка; Україна

Волонтерство належить до тих соціальних явищ, які розвиваються особливо швидко й охоплюють дедалі більше країн. Суспільство щоразу стикається з новими економічними, соціальними, екологічними, культурними та політичними проблемами, і держава не завжди має ресурси, щоб упоратися з ними самотужки. За оцінкою міжнародного благодійного фонду Charities Aid Foundation, понад мільярд людей віком від вісімнадцяти років зі 145 країн працювали волонтерами в неприбутковому секторі, а ще 2,2 млрд допомагали стороннім людям [3]. Попри такі масштаби, наукове осмислення цього руху залишається фрагментарним. Історики, правники, економісти, соціологи, педагоги, менеджери й психологи розглядають його кожен зі свого боку, а до теоретичних досліджень волонтерство потрапило лише з другої половини XX століття.

Проблема волонтерства розглядається у працях зарубіжних науковців, серед яких Л. Саламон, Х. Анхайер, Дж. Вілсон, М. Снайдер, А. Омото та Е. Кларі. У їхніх дослідженнях увагу зосереджено на волонтерстві як прояві громадянської активності, соціальної взаємодії та суспільно корисної діяльності. В українській науковій думці ці питання досліджують О. Панькова, О. Касперович, О. Іщенко, І. Чайка, О. Безрукова, А. Єременко, О. Штрайхер та інші дослідники, акцентуючи увагу на соціальних ресурсах волонтерства та його мотиваційних аспектах.

Оскільки волонтерство має і предметний, і методологічний вимір, його доцільно вивчати в міждисциплінарній перспективі.

Слово «волонтер» походить від латинського *voluntarius*, що означає «добровільний». У французькій мові слово *volonté*, яке передає волю або бажання людини, з'явилося 1606 року й спершу стосувалося тих, хто сам вступав до війська. Згодом значення помітно розширилося. Англomовні словники пояснюють волонтера як людину, що без примусу виконує певну роботу й не розраховує на винагороду, а в одному з видань на перше місце винесено значення особи, яка погоджується на щось неприємне чи небезпечне. З цих визначень автори виводять три ознаки волонтерства. Це свобода вибору, відсутність наміру отримати матеріальну винагороду та інституційне закріплення діяльності [1].

На міжнародному рівні зміст поняття закріплено в Загальній декларації про волонтерство. Її ухвалили в Парижі 1990 року на конференції Міжнародної асоціації волонтерських зусиль, а оновлену редакцію затвердила рада директорів цієї асоціації 2001 року в Амстердамі. Документ називає волонтерство основою громадянського суспільства й розглядає його на трьох рівнях. Для окремої людини важливий свідомий вибір діяльності, для спільноти солідарність заради кращого життя, для суспільства збалансований економічний і соціальний розвиток. Декларацію схвалили понад вісімдесят країн. Генеральна Асамблея ООН у своїй резолюції включила волонтерство до стратегій подолання бідності, сталого розвитку, охорони здоров'я, запобігання катастрофам і соціальної інклюзії. Програма «Волонтери ООН» наголошує, що терміни в різних мовах і культурах відрізняються, але цінності залишаються спільними, а саме прагнення до загального блага, вільна воля, солідарність і відмова від матеріальної вигоди [4].

Окреме місце в теорії посідає мотивація. Слово походить від латинського *movere*, тобто «рухати», а Барнетт трактує мотивацію як сили всередині людини чи поза нею, що викликають збудження, задають напрям і підтримують цілеспрямовані добровільні зусилля. Складність у тому, що інтереси кожного не вдасться врахувати, а матеріальна винагорода тут не діє. Мотивація в некомерційному секторі нерідко пов'язана з емоційним середовищем, яке налаштовує людину на добровільну допомогу, тому керівник має бути не лише стратегом, а й добрим мотиватором [3].

Правовий вимір теж потребує уваги. Він охоплює норми, що формують основу благодійної та добровільної діяльності, і практику їх застосування. Законодавство про волонтерство діє на двох рівнях, міжнародному (договори, резолюції, угоди) та національному, а єдиної практики застосування для всіх держав досі немає. На думку авторів, відсутність спеціального національного закону не обов'язково знижує поширеність волонтерства. Закони різняться за цілями волонтерської роботи та за тим, наскільки докладно врегульовано стосунки між волонтером і організацією. В Україні ці питання регулює Закон «Про волонтерську діяльність», ухвалений 2011 року [2].

Теоретичний інтерес становить і те, як волонтерство відображається в медіа. Про розвиток волонтерського руху та його користь для суспільства в медіа говорять постійно. Здебільшого постаті волонтерів змальовують позитивно, діяльність організацій подають як привід для національної гордості, а негативних матеріалів не публікують. Водночас кількість дописів із часом зменшилася, проте політики інколи навмисно використовували зазначену тему, щоб підвищити власний рейтинг. Найактивніше суспільство обговорювало волонтерство у мережі Facebook, де як правило діють сторінки великих волонтерських спільнот, тоді як на сайтах телеканалів коментарі були порожніми або взагалі відсутніми. Звідси випливає висновок, що образ волонтера найкраще транслиують соціальні мережі.

Українські реалії добре вписуються в цю теоретичну схему. Волонтерський рух особливо активізувався після 2014 року й знову посилився з початком повномасштабного вторгнення 2022 року. Соціальні мережі стали для нього основним каналом, адже саме там волонтерські спільноти повідомляють про потреби, звітують про зібрані кошти та шукають нових учасників. Це приклад того, як мобілізаційна функція волонтерства спирається на комунікаційні можливості медіа. Водночас довіра до тих, хто збирає допомогу, залишається чинником, від якого залежить готовність людей підтримати ініціативу.

Теоретичний огляд дає підстави для кількох висновків. Волонтерство є багатовимірним явищем, якому притаманні добровільність, безкорисливість та інституційна оформленість. Воно виконує чимало суспільно важливих функцій, а його розвиток в більшій мірі залежить від мотивації учасників. Медіа формують образ волонтера

в суспільстві, і саме соціальні мережі виявляються ефективнішими для діалогу, ніж традиційні канали.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
2. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011.
3. Naumovski L. B., Naumovska S. Volunteerism in civil society. The world experience and the media. ASEAN Journal of Community Engagement. 2022. Vol. 6, No. 1. P. 98–125. DOI: <https://doi.org/10.7454/ajce.v6i1.1148>.
4. Universal Declaration on Volunteering. Paris : International Association for Volunteer Effort (IAVE), 1990. URL: <https://www.iave.org/what-we-do/advocacy/universal-declaration/>.